

ИДЕЕН МОДЕЛ НА НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ХИБРИДНИТЕ ЗАПЛАХИ

гл. ас. д-р **Вася Василев**

Военна академия „Г. С. Раковски“

Абстракт: Фокусът на настоящата статия е представянето на примерен идеен модел на стратегия за противодействие на хибридните заплахи на Република България. Акцентът е крайната необходимост за нейното изготвяне, предвид все по-задълбочаващото се теоретично познание и разбирането за хибридните заплахи и за тяхното разширяващо се прилагане във военнополитическата практика. Разгледани са както приетата нормативно-правна база, така и изградените структури за възпиране и неутрализиране на хибридни заплахи в НАТО, ЕС и партньорски държави. Дадени са най-общи концептуални препоръки за изготвяне на национална стратегия и, чрез сравнителен анализ, е направен преглед на действащите аналогични документи в Република Чехия и Република Северна Македония, чиято структура и съдържание могат да бъдат адаптирани към българската действителност.

Ключови думи: стратегия; хибридни заплахи; модел; противодействие

Целта на настоящата статия е да се представи идеен модел на стратегия за противодействие на хибридните заплахи на Република България. Изготвянето ѝ от българското държавно ръководство е достатъчно дълго

отлагано във времето, но нейната изключителна необходимост се запазва като актуален проблем.

Необходимостта от обсъждането и приемането на подобна стратегия се налага след осъзнаването, че световният технологичен напредък добавя нов смисъл и съдържание на конфронтационните отношения между държавите. До не отдавна мирът, кризата и конфликтът са три отделни фази на съществуване и противоборство. В тях конфликтующите страни реализират своите цели чрез прилагане на комплекс от непропорционални, неагресивни, асиметрични действия, саботажи, заблуди, пропаганда и други форми за надмощие, конфликтите са провеждани главно с използване на военни средства, а противниците са известни. В днешната среда на сигурност все повече заплахи възникват в така наречената „сива зона“ между мира и войната, в която държавни и недържавни участници използват хибридни стратегии, операции и тактики като комбинират набор от политически, икономически, социални, военни и информационни средства за формиране на натиск.

В тази връзка множество изследователи са заети да разкрият промяната в използването на инструментите на *меката, твърдата, острата* и *интелигентната* сила за налагане на политическа воля над противника. Активното им реализиране с началото на XXI век, особено в хибриден формат, показва на политическите елити широкия спектър от увеличаващи се уязвимости в средата на сигурност. Осъзнато е, че това многократно засилва синергийния ефект на невоенните и военни прийоми, прилагани от агресора. Затруднението на аналитиците за прогнозиране с цел предотвратяване или реагиране на новите заплахи от хибридно естество, дава основания за предприемане на комплексни мерки, включително и изготвяне на концепции за тяхното разкриване, съдържане и противодействие.

В предварителен план във военнополитическата лексика от около 20 години е актуално словосъчетанието „хибридна заплаха“, особено след анексирането (2014 г.) на полуостров Крим (Украйна) от Русия без осъществяване на силова агресия. Паралелно с това се появяват и негови производни като „хибридна война“, „хибридна стратегия“, „хибриден модел“, „хибридна кампания“, хибридна операция“, „хибридни способности“, „хибридно влияние“, „хибридни действия“, „хибридни въздействия“, „хибридни проявления“ и т.н. Целият този понятиен апарат обаче все още е в процес на изследване, уточняване и най-важното – на уеднаквяване на разбирането му с цел постигане на максимално добри резултати в борбата за неутрализиране на ефекта от тяхното прилагане.

Засега няма международно приета академична и нормативно-правна дефиниция за „хибридни заплахи“. Трудността за формулирането идва от широкото навлизане на нововъзникващи технологии. Глобализацията, интеграцията и реализацията на информационните и комуникационните достижения постоянно формират нов пейзаж на заплахи и уязвимости, на които трябва да се дава отговор.

Необходимостта от разработване на стратегия за противодействие на хибридните заплахи идва и от сложната, нестабилна и променлива среда на сигурност в Република България, от която произтичат множество рискове и предизвикателства: влияния от водещи световни и регионални актьори; международен тероризъм; диаспора; оръжия за масово унищожение; нелегална миграция; международна организирана престъпност; изменение на климата; пандемии и др. Предпоставки за дестабилизиране на обстановката има и от: бързата цифровизация, следствие на която са размиване на държавните граници; придобиването на способности от малки групи (политически активисти, терористи, религиозни фундаменталисти и т.н.) да събират информация (кибершпионаж) за планиране и осъществяване на саботаж, нападение с кибероръжия и причиняване на щети (DDoS); нарастващата роля на информационните и психологически операции с целенасочено разпространение на дезинформация и фалшиви новини; използването на радиобиологични химически заплахи; широкото навлизане на безпилотните летателни апарати и прилагане инструментите на електронната война, паралелно с използването на изкуствен интелект. Комбинацията на някои от тях би могло да доведе до зараждане и развитие на изключително негативни процеси.

Именно нарастването на разнообразието на тези сложни за неутрализиране заплахи за националната, регионална и глобална сигурност стоят на вниманието на ЕС и НАТО от началото на XXI век. **В нормативен план**, на основата на приетата през 2010 г. от Северноатлантическия пакт основополагаща концепция „Военен принос в борбата с хибридните заплахи“ през 2015 г., са изготвени „Стратегия за ролята на НАТО за противодействие на хибридната война“ и план за нейната реализация. Те предвиждат укрепване на сътрудничеството между страните членки в областта на разузнаването, сигурността на информацията, киберсигурността, пропагандата и противодействието на дезинформацията. Същата година Европейската служба за външни дейности разпространява документ „Противодействие на хибридни заплахи“ с цел изграждане на способности в съюзен и национален мащаб, а през 2016 г. Европейската комисия приема „Съвместна рамка на

ЕС за борба с хибридните заплахи“. Тя предвижда съвместни действия на държавите в превенцията, разкриването, отговора и възстановяването след хибридни атаки.

От 2018 г., с подписването на Съвместна декларация за разбирателство и сътрудничеството, двете организации дават начало на взаимодействието си по неутрализиране на хибридни заплахи. На срещата на върха на НАТО (2018 г.) е постигнато споразумение, че случай на хибридна война срещу страна членка може да активира чл. 5 от Вашингтонския договор.

Правната регламентация в двата съюза продължава, като през 2019 г. Северноатлантическият пакт одобрява Доклад за подобряване реакцията на НАТО към хибридни заплахи, в който се очертават приоритетите и програмата за противодействие. През 2020 г. се приемат Стратегия за сигурност на ЕС за периода 2020 – 2025 г. и НАТО 2030: „Обединени за нова Ера“ – документи, имащи отношение по въпросите за справяне с хибридни заплахи.

С цел засилване на стратегическата си автономност и способността да работи с партньорите в защита на своите ценности и интереси Съветът на ЕС приема (2022 г.) разгърнат план за действие „Стратегически компас за укрепване на сигурността и отбраната на ЕС до 2030 г.“. Той покрива всички аспекти на политиката за сигурност и отбрана и е структуриран около четири стълба – действия, защита, инвестиции и партньорство. В компонента *защита* Съюзът предвижда създаване на екипи и инструментариум за борба с хибридните заплахи.

Както става ясно, нормативно-правната основа на ЕС и НАТО за борба с хибридните заплахи е подробно разписана, като обхваща всички аспекти – политически, дипломатически, икономически, екологични, образователни, разузнавателни, военни и т.н. Важно е обаче да се обърне внимание и на изпълнението на включените в тази документална база визии, мисии, цели и задачи, а именно създадените и функциониращи архитектурни звена. За изграждане на своите способности и двете организации имат редица *структури и механизми* за справяне с тези заплахи, като целта е да се осигури координиран и ефективен отговор.

По отношение на **НАТО** важна роля в противодействието на хибридните заплахи играе *Командването за специални операции* с предоставяне на експертна помощ и подкрепа на своите членове в областта на разузнаването, контраразузнаването, борбата с тероризма и защитата на критичната инфраструктура. Съставена от експерти от страните членки, *Групата за разузнаване* събира и анализира разузнавателна информация за хибридни

заплахи, която се предоставя на политическите и военни ръководители на Алианса за вземане на информирани решения и ефективно противодействие. Основан още през 2008 г., *Центърът за върхови постижения в киберотбраната* заема важно място в противодействието на киберзаплахите. От 2018 г. НАТО е в готовност да предоставя своевременна помощ на съюзниците с *Подкрепящи екипи за неутрализиране на осъществявани срещу страните членки хибридни заплахи*¹.

За 10-годишен период ЕС изгражда собствени структури и разработва механизми за противодействие на хибридните заплахи. Главна роля играе *Европейската служба за външна дейност* (ЕСВД), като събира и анализира разузнавателна информация чрез сформирания от 2017 г. *Звено за синтез на информацията за хибридните заплахи*. На тази основа ЕСВД разработва политики и програми за противодействие, а така също координира действията на държавите членки. От своя страна Европейската комисия предоставя финансова подкрепа на страните за изграждане на капацитет за противодействие на хибридните заплахи. Съвместно с НАТО функционира (от 2017 г., Хелзинки, Финландия) европейски *Център за високи постижения в борбата с хибридните заплахи*. Висока е ефективността на *Европейския център за борба с дезинформацията* (създаден през 2018 г.), включително по отношение разработването на инструменти и стратегии за борба с дезинформацията.

Може да се оцени, че засега общият подход на НАТО и ЕС за противодействие на хибридните заплахи е в процес на развитие. За неговото усъвършенстване двата съюза съвместно и по отделно провеждат конференции, учения и тренировки с фокус на борбата с хибридните заплахи.

Като член на двете организации **България** се включва в общата енергия на НАТО и ЕС за справяне със съществуващите и нововъзникващи проблеми в средата на сигурност. Първата положителна стъпка в тази посока е направена в началото на 2017 г., когато в Министерството на отбраната е сформирана Междуведомствена работна група за разработване на проект на национална стратегия за противодействие на хибридни заплахи. До този момент академичната и експертно-административната общност, с подкрепата на неправителствени организации, изследват и проследяват тенденциите в развитието на теорията и практическото реализиране на хибридните заплахи. Натрупана е добра база данни с идеи и предложения за концептуално и структурно създаване на нормативните документи и изграждане на институционална архитектура и звена. Независимо от това множество са причините за изготвяне и приемане на стратегия за проти-

водействие на хибридните заплахи, но основното е липса на политическа воля, въпреки нарастващите опасности, на които е изложена България.

Похвални са усилията на Института „Перспективни изследвания за отбраната“ (ИПИО) към Военна академия „Г. С. Раковски“, който от 2017 г. реализира проект „Междуинституционално и международно сътрудничество за противодействие на хибридни заплахи“. Като резултат през 2019 г. е инициентирано предложение за създаване на Лаборатория за синтез на информацията в областта на хибридните заплахи в ИПИО, а следващата година тя е факт, но под името Лаборатория за изследване на рискове и заплахи за сигурността и отбраната. Във връзка с това е разработена Концепция за функционирането ѝ, в която една от основните задачи е превенцията и борба с хибридните заплахи.

От 2019 г. България е член на Центъра за върхови постижения за киберотбрана на НАТО – 11 години след създаването му. В неговата дейност участваме с експерти-анализатори, включително и в провеждането на учения и тренировки за борба с киберзаплахите.

Дълго време се отлага и присъединяването на страната ни към Европейския център за върхови постижения за противодействие на хибридните заплахи. С решение № 330 от 28.04.2023 г. правителството на България изпраща молба, а от 12.09 е 34-тата страна, участничка в дейността на Центъра (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats 2023). В това решение е указано, че Секретариатът на Съвета по сигурността към Министерския съвет е национална точка за контакт за междуправителствена координация по отношение на хибридните заплахи. В дейностите на Центъра участват секретарят на Съвета по сигурността към кабинета и определени от него служители от Секретариата, ръководителите или служители на Държавна агенция „Национална сигурност“, Държавна агенция „Разузнаване“, Служба „Военно разузнаване“, националният координатор по киберсигурност, представители на министерствата на отбраната, на електронното управление, на външните и на външните работи.

Може да се счита, че в България вече са създадени подходящи условия за изготвяне на стратегия за противодействие на хибридните заплахи. Подобни концептуални документи са разработени от редица държави, които не носят задължително същото заглавие, но по своята същност способстват за урегулирането на този национален проблем.

САЩ издава своята Стратегия за противодействие на хибридните заплахи през 2021 г., а Великобритания я приема през 2022 г. Други страни, разработили аналогични документи са: Австралия, Канада, Индия, Япония,

Южна Корея, Финландия, Швеция, Израел, Република Чехия, Република Северна Македония и Черна гора. При разработването на стратегиите се отчита, че всяка държава може да бъде *обект* и *субект* за реализиране на хибридни заплахи. Това предполага изграждане на капацитет и способности, както и повишаване устойчивостта на обществото и институциите с „360-градусова“ готовност за противодействие на предизвикателствата, рисковете и заплахите от хибриден характер. В този смисъл концептуалният документ не трябва да бъде едностранно насочен спрямо един обект на хибридни заплахи, а да има многостранен обхват за борба с външни агресори.

Разработването на стратегия за противодействие на хибридните заплахи е сложен и предизвикателен процес. Тя трябва да бъде адаптирана към специфичните условия на всяка държава и изготвена в тясно сътрудничество със страни-партньорки и съюзни организации. Главните стандарти, принципи, правила и за изготвяне на национални стратегически документи са заложили още през 2010 г. в Методологията за стратегическо планиране в Република България (Ministerski savet 2010). Освен дадените в нея указания е желателно мисията, визията, целите и задачите на бъдещата стратегия да отговарят на следните изисквания:

1. Да бъдат ясни, конкретни, добре дефинирани и измерими. Това ще позволи да се следи изпълнението (напредъкът) ѝ, за да се правят необходимите корекции и да се подпомага вземането на решения през целия процес на нейното реализиране.

2. Да са реалистични и изпълними в съответствие с ресурсите, времето и възможностите на държавата. Ако не бъдат постигнати, високите амбиции може да доведат до загуба на доверие.

3. Да са уместни и ограничени във времето – с крайни срокове, защото те създават усещане за неотложност и фокус.

4. Да са последователни и интегрирани с другите прилагани стратегически документи. Това ще помогне за постигането на синергия и ефективно използване на ресурсите.

5. Динамичната среда на сигурност предполага да са гъвкави и адаптивни, което подпомага постигането им.

Независимо че в Методологията е посочената примерна структура на национална стратегия, тя може да бъде допълнена с:

– Определяне на мисията – очертава това, което иска да постигне: визията – желаното бъдещо състояние; ценностите – ръководните принципи за вземане на решения; стратегическите цели и задачи за изпълнение на мисията и визията.

– Анализ на външната и вътрешната средата – предизвикателства, рискове, заплахи и уязвимости, със своите определящи фактори и тенденции.

– Разработване на конкретни действия и мерки за постигане на поставените мисия, визия, цели и задачи, съобразени с резултатите от анализа на средата.

– Определяне на ресурсите и създаване на план за тяхното управление.

– Оценяване на рисковете и предлагане на механизми за намаляване или управлението им.

– Създаване на план за действие. Фактически това е пътна карта или разделяне на стратегията на управляеми конкретни задачи, етапи и крайни срокове, с което се гарантира, че всеки участващ е наясно със своите роли и отговорности за изпълнение. Това изисква ясна комуникация, сътрудничество и координация между всички заинтересовани страни.

– Мониторинг и оценка на ефективността на стратегията, а при необходимост – периодично актуализиране.

Представените до тук теоретични постановки по проблеми, свързани с хибридните заплахи на национално и международно равнище, достигнатият от НАТО и ЕС нормативен капацитет и институционална архитектура дават основания да се счита, че Република България следва да възприеме постижения на съюзно и партньорско ниво, като в ускорени темпове ги адаптира към актуалната среда на сигурност. Същността на проблема не следва да ангажира единствено Министерството на отбраната, а е необходимо прилагането на холистичен подход за тяхното прогнозиране, превенция, реагиране, възпиране и управление, тъй като хибридните заплахи са насочени към цялото общество.

Идейният модел на стратегия за противодействие на хибридните заплахи на Република България може да бъде заимстван от вече действащите *Национална стратегия за противодействие на хибридна намеса на Чешката република* (Ministry of Defence & Armed Forces of the Czech Republic 2021) и *Стратегия за изграждане на национална устойчивост и справяне с хибридни заплахи на Република Северна Македония* (Vlada na Republika Severna Makedonija 2021). И двата документа имат почти еднотипна структура и разглеждат еднозначни въпроси и проблеми. В началото им държавите представят своето възприемане на хибридните заплахи като концепция, впоследствие отразяват стратегическия контекст, набелязват стратегическите цели и тяхното изпълнение.

Стратегиите имат незначителни разлики, но е добре някои да бъдат фиксирани чрез използването на сравнителен анализ. В документа на Чеш-

ката република вместо въведение, използвано от Република Северна Македония за представяне на съвременната картина на сигурността, се дава основната международна и национална правна рамка за изготвянето му.

И в двата текста са видими спецификите при интерпретирането на същността на хибридните заплахи. Република Северна Македония не се ангажира с дефинирането им, а прави кратък преглед на разбирането на словосъчетанието в ЕС, НАТО и Русия. В стратегиите са изложени специфичните за страните уязвимости, подлагани на агресия. За Прага това са конституционният строй, ценностната основа на обществото, икономиката, областта на сигурността и отбраната. Скопие приема, че слабостите ѝ се намират в гражданския сектор, политико-идеологическите и културните нагласи на обществото, икономиката и свързаната с нея корупция, кибер и информационното пространство.

За разлика от Чешката република, Република Северна Македония представя в Стратегията своите усилия и достижения за намаляване на пропускливостите на държавата и обществото чрез извличане на поуки от приеманите в НАТО и ЕС нормативни документи, сътрудничеството с изградените съюзни институции, от които използва капацитета за обучение.

Стратегически цели, които си поставя Прага са достигането на устойчиви общество, държава и критична инфраструктура. Изброени са инструментите за постигането им, сред които: засилване на способността за ранно откриване на враждебни хибридни дейности; изграждане на цялостен подход към сигурността; повишаване способностите на критичните инфраструктурни елементи; намаляване на стратегическата си зависимост от страни с различни идеологически и ценностни системи; повишаване осведомеността на ключови социални групи и обществото като цяло за съществуването на хибридни заплахи; извършване на стрес тестове със симулиране ефектите от хибридни заплахи; изграждане на система за стратегическа комуникация. За реализиране на специфичните задачи, разписани в Стратегията, е изготвен План за действие.

За Република Северна Македония заложената в Стратегията цел е създаване на национална устойчивост за ефикасно и ефективно справяне с хибридните заплахи. Постигането ѝ е фокусирано в шест оперативни области – политика; икономика; сигурност и отбрана; гражданско общество; информационен сектор; критична инфраструктура. Използваните методи са откриване, отхвърляне и отговор. Ключов институционален субект при справяне с хибридните заплахи е правителството, което определя за отговорник Съвета за координация на структурите за разузнаване и сигур-

ност. Ролята, задълженията и задачите на държавните органи са разяснени в План за действие, неразделна част от Стратегията.

Многопластови са въпросите, които могат да бъдат включени за дообогатяване на идейния модел на национална стратегия за противодействие на хибридните заплахи и поради тази причина настоящата статия няма претенции да бъде докрай изчерпателна. Разгледаните и предложени в нея проблемни аспекти могат да имат съществен принос към общите усилия на научната общност за подпомагане изграждането на стабилна, сигурна и предвидима среда на сигурност на Република България.

БЕЛЕЖКИ

1. Подобен контрахибриден екип е изпратен от 21-27.11.2019 г. в Черна гора във връзка с предстоящите през 2020 г. парламентарни избори в страната и очаквани от Русия хибридни действия.

ЛИТЕРАТУРА

МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ, 2010. Съвет за административната реформа. Методология за стратегическо планиране в Република България. [онлайн]. Достъпна на: <https://strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&Id=90>. [видяно на 19.02.2024].

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, 2021. Стратегијата за градење национална отпорност и справување со хибридни закани. [онлайн]. Достъпна на: <https://mod.gov.mk/storage/2021/12/Nacionalna-Strategija-za-gradene-otpornost-i-spravuvane-so-hipridni-zakani-april-2021.pdf>. [видяно на 19.01.2024].

EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE FOR COUNTERING HYBRID THREATS [HYBRID COE], 2023. *Bulgaria joins Hybrid CoE*. Hybrid CoE [online]. Available from: <https://www.hybridcoe.fi/news/bulgaria-joins-hybrid-coe/>. [viewed 11.02.2024].

MINISTRY OF DEFENCE & ARMED FORCES OF THE CZECH REPUBLIC, 2021. National Strategy for Countering Hybrid Interference. [online] Available from: <https://www.army.cz/assets/en/ministry-of-defence/basic-documents/national-strategy--aj-final.pdf>. [viewed 21.01.2024].

REFERENCES

EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE FOR COUNTERING HYBRID THREATS, 2023. *Bulgaria joins Hybrid CoE*. Hybrid CoE [online]. Available from: <https://www.hybridcoe.fi/news/bulgaria-joins-hybrid-coe/>. [viewed 11.02.2024].

MINISTERSKI SAVET, 2010. Savet za administrativnata reforma. Metodologia za strategichesko planirane v Republika Bulgaria. [online] Available from: <https://strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&Id=90>. [viewed 19.02.2024]. [in Bulgarian]

MINISTRY OF DEFENCE & ARMED FORCES OF THE CZECH REPUBLIC, 2021. National Strategy for Countering Hybrid Interference. [online] Available from: <https://www.army.cz/assets/en/ministry-of-defence/basic-documents/national-strategy--aj-final.pdf>. [viewed 21.01.2024].

VLADA NA REPUBLIKA SEVERNA MAKEDONIJA, 2021. Strategijata za gradeње natsionalna otpornost i spravuvanje so hibridni zakani. [online] Available from: <https://mod.gov.mk/storage/2021/12/Nacionalna-Strategija-za-gradene-otpornost-i-spravuvane-so-hibridni-zakani-april-2021.pdf>. [viewed 19.01.2024]. [in Makedonian]

CONCEPTUAL MODEL OF A NATIONAL STRATEGY FOR COUNTERING HYBRID THREATS

Abstract. The focus of this article is the presentation of an exemplary conceptual model of a strategy for countering the hybrid threats of the Republic of Bulgaria. The emphasis is on the extreme need for its preparation, according to the deepening theoretical knowledge and understanding of hybrid threats, as well as their expanding application in practical terms. Both the adopted legal framework and the established structures for deterring and neutralizing hybrid threats in NATO, the EU and partner countries have been examined. The most general conceptual recommendations for the preparation of the national strategy are given, and through a comparative analysis, the existing analogous documents in the Czech Republic and the Republic of North Macedonia are revised, the structure and content of which can be adapted according to the Bulgarian reality.

Keywords: strategy; hybrid threats; pattern; countermeasure

Dr. Vasya Vasilev, Assist. Prof.
ORCID iD: 0000-0002-1772-4692
Department “Special Training”
Branch “Information and Security”
Rakovski National Defence College
82, Evlogi i Hristo Georgievi Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: v.vasilev@rndc.bg